

РЕЦЕНЗІЯ

доктора філологічних наук, професора,
професора кафедри української мови та мовної підготовки іноземців
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

Романченко Алли Петрівни

на дисертацію **МАЛИШЕВОЇ Марії Геннадіївни**

«Вербальна агресія в мережевому дискурсі:

лінгвопрагматичний аспект»,

поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі
гуманітарних наук зі спеціальності 035 Філологія

Комунікативний простір соціальної мережі Facebook у сучасному інформаційному суспільстві посідає особливе місце з огляду на специфіку мережевого спілкування, репрезентованого засадничими ознаками міжперсональної взаємодії та заґрунтованого на своєрідних параметрах віртуалізації. Така двовекторність зумовлює наявність не лише кооперативної, а й конфліктної форми комунікації, що актуалізує деструктивну взаємодію комунікантів.

Саме така мовленнєва поведінка певний час привертає увагу науковців, які опрацьовують її в межах різних дискурсів (побутового, художнього, політичного, медійного тощо). Некооперативний тип взаємодії в інтернет-мережі, зважаючи на анонімність та дистанційність, передбачає вияв вербальної агресії, реалізованої в різних ситуаціях і в неоднакових формах, узалежнених від картини світу користувачів соціальної мережі, їхньої лінгвоментальності, що простежується в мовленнєвій поведінці носіїв двох неблизько споріднених мов: української та іспанської. Наведене об'єктивує *актуальність* досліджуваної теми, пов'язаної з сучасними тенденціями, які виявляються в мережевому дискурсі, зокрема вербальної агресії. Актуальність дослідження, виконаного Марією Геннадіївною Малишевою, увиразнюється й потребою зіставної характеристики агресивної комунікативної взаємодії в аспекті двох

ментальностей із позиції лінгвопрагматики, що наразі недостатньо висвітлено в лінгвістичних розвідках. Рецензоване дослідження виконано в межах наукових тем кафедри прикладної лінгвістики «Дослідження текстово-дискурсивних одиниць: теоретико-прикладні аспекти» та «Прикладні аспекти дослідження мовної комунікації: когнітивно-дискурсивні виміри».

Дисертаційна робота Марії Малишевої має вагому науково-теоретичну базу, репрезентовану працями відомих вітчизняних учених (Л. Білоконенко, О. Гаврилів, Л. Завальська, А. Ковалевська, С. Форманова та ін.), а також іспанських дослідників (Х. К. Діас Перес, С. Кампільо Муньос, Ф. М. Льїнарес та ін.). З огляду на наявні розвідки та досі не вирішені питання із заявленої проблематики дисертантка чітко сформулювала мету й завдання дослідження.

Мета кваліфікаційної наукової праці передбачала здійснення комплексного зіставного аналізу виявів вербальної агресії в українськомовному та іспанськомовному сегментах соціальної мережі Facebook у лінгвопрагматичному аспекті. Розв'язання шести поставлених завдань сприяло систематизації поглядів дослідників стосовно вербальної агресії, мережевого дискурсу, уможливило характеристику мовних засобів, що виражають вербальну агресію в дописах і коментарях на лексико-семантичному, граматичному, графічному й орфографічному рівнях, дало змогу визначити та кваліфікувати комунікативні стратегії й тактики такої агресії в зіставному аспекті, що, безперечно, заслуговує на схвалення та підтримку.

Об'єктом рецензованої дисертації слугувала деструктивна мовленнєва поведінка учасників мережевого дискурсу, а *предметом* – мовні засоби вираження вербальної агресії в українськомовному та іспанськомовному сегментах соціальної мережі Facebook як елемента мережевого дискурсу. *Фактична база* дослідження (понад 2000 текстових фрагментів соціальної мережі Facebook, словникові дефініції, результати асоціативного експерименту) відповідає меті й завданням пропонованої розвідки. Воно має чітку й логічну структуру: складається з анотацій українською та англійською мовами, списку

публікацій здобувачки за темою кваліфікаційної роботи, переліку умовних скорочень, вступу, трьох розділів, бібліографії й додатків у вигляді таблиць. Текст дисертації супроводжується 12 рисунками та 1 таблицею, що узагальнено демонструють досліджувану авторкою проблематику.

Наукова новизна й теоретична та практична цінність дисертаційного дослідження є незаперечною, адже в ній здійснено зіставний лінгвопрагматичний аналіз виявів вербальної агресії в українськомовному та іспанськомовному дискурсі обраної для опрацювання соціальної мережі, узагальнено концепції інтернет-лінгвістики, дискурсології, лінгвопрагматики, комунікативної лінгвістики й зіставного мовознавства, що й відповідно становить вагомий внесок у теоретичні засади цих дисциплін. Розглянутий і добре заналізований зібраний матеріал може бути застосовано в перелічених галузях та стане в пригоді для уточнення окремих моментів у лексикографічних працях.

Основні положення й результати виконаного дослідження висвітлено в 12 одноосібних публікаціях та оприлюднено на 15 наукових заходах міжнародного, всеукраїнського й регіонального рівнів. Наведене свідчить про належну апробацію поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії дисертаційної праці, а також про повноту викладу її ключових моментів.

Перший розділ відбиває авторську наукову концепцію стосовно аналізованого матеріалу, оскільки тут висвітлено питання теоретико-методологічного характеру вивчення вербальної агресії, зокрема розглянуто базові поняття дослідження, основні ознаки комунікативного акту, що виражає агресію, а також специфіку мережевого дискурсу й власне методологію дослідження. Привертає увагу параметризація комунікативного акту з кута зору Р. Якобсона, Д. Хаймса, Л. Білоконенко, Ф. Бацевича та інших науковців, а також характеристика стратегічних аспектів комунікативного акту вербальної агресії в розвідках фахівців. У цьому розділі авторка репрезентує дефініції таких понять, як *вербальна агресія, комунікативна стратегія, агресема, мережевий дискурс*, характеризує соціальну мережу Facebook, що вирізняється набором

дискурсивних ознак, технічними можливостями тощо. Окремо розглянуто методологічні засади виконаного дослідження. Із-поміж залучених методів заслуговує на особливу увагу система умовних позначень, розроблена для моделювання бізнес-процесів і їхнього представлення у вигляді блок-схеми, кваліфікована як BPMN та адаптована під потреби дослідження. Актуальний у процесі багатьох досліджень асоціативний експеримент Марія Малишева застосувала з метою формування двомовного семантичного поля.

У *другому розділі* схарактеризовано особливості реалізації комунікативного акту вербальної агресії в межах мережевого дискурсу, засоби вираження та лінгвопрагматичні параметри такої агресії в українсько- й іспанськомовному сегментах аналізованої соціальної мережі на прикладі чотирьох стратегій (дискредитації, завдання образу, погрози й тролінгу). Авторка, аналізуючи комунікативну взаємодію в соцмережі, коректно описує типові ситуації полілогу, детально характеризує засоби вираження вербальної агресії.

На зібраному матеріалі дисертантка ілюструє специфіку лексико-семантичних засобів, зокрема інвектив, обценної лексики, дисфемізмів, фразеологізмів тощо, граматичних засобів, зокрема ТИ- та ВИ-номінацію, займенникові форми, а також графічні й орфографічні способи вираження вербальної агресії. Розлогою й адекватною є характеристика нових слів і висловів, пов'язаних із сучасними реаліями, зокрема в мовленні користувачів-українців. Йдеться про оказіональну трансформацію онімів (географічних назв та антропонімів). Здавна відомі стилістичні можливості українських займенникових форм (особових, означальних, указівних) у роботі детально заналізовано й репрезентовано саме як засоби вираження агресії. Українськомовні та іспанськомовні носії нерідко вдаються до креолізації тексту допису чи коментаря, чому сприяють технічні можливості соціальної мережі. Дисертантка акцентує на застосуванні іконічних елементів, послуговуванні великими й малими літерами, графічному табуюванні слів, уживанні фонетичних варваризмів, розділових знаків тощо.

Цікавим із наукового кута зору є третій параграф другого розділу, де схарактеризовано за шестикроковим алгоритмом лінгвопрагматичні вияви вербальної агресії, зокрема стратегії дискредитації, завдання образи, погрози, тролінгу. Не можна не звернути уваги на послідовність розгляду ситуацій, ретельність їхнього опису; вміння дисертантки віднайти моменти кооперації навіть у межах конфліктної взаємодії користувачів, майстерність критичної оцінки коментарів тощо.

Добре продуманою є система символічних позначок, застосовуваних у роботі, що спрощують опис та аналіз фактичного матеріалу. Позитивно оцінюємо й запропоновану узагальнену структурну модель комунікативного акту вербальної агресії в соціальній мережі Facebook, описану та подану у вигляді рисунка на початку другого розділу, як і фрактальну структуру комунікації в локальному просторі аналізованої соціальної мережі тощо.

Третій розділ маніфестує результати лексикографічного аналізу та асоціативного експерименту, унаслідок здійснення яких сформовано семантичне поле «агресія» на прикладі двох різних ментальностей. Авторка репрезентує дві лексико-семантичні групи (з їхніми підгрупами) семантичного поля, утвореного на основі лексикографічних дефініцій та реакцій 110/86 респондентів. Отримані дані спонукали дисертантку узагальнити реакції й визначити їхнє місце в комплексному семантичному полі, з'ясувати спільне та відмінне в ньому.

Таким чином, у другому й третьому розділах визначено особливості реалізації комунікативного акту агресії, описано його елементи, переконливо доведено специфіку виокремлених стратегій, застосовуваних під час комунікації в мережі, а також сформовано завдяки лексикографічному аналізу та асоціативному експерименту два окремих поля й знайдено точки їхнього перетину чи їхню відсутність.

Усі розділи рецензованої праці мають схожий алгоритм викладу інформації: є коротка характеристика перед кожним розділом, що систематизує й уніфікує сприймання інформації. Наявні унаочнення (с. 67, 88, 91, 181, 183,

185, 189, 192, 194, 197 тощо) не лише полегшують сприймання тексту, а й узагальнюють інформацію. Роботу виконано за допомогою науково виваженого методологічного інструментарію, адже для аналізу фактичного матеріалу залучено низку класичних (як загальнонаукових, так і спеціальних лінгвістичних) та новітніх методів.

Оскільки матеріалом наукового дослідження слугували дописи та коментарі українською та іспанською мовами, логічно, що авторка у процесі спостереження подає приклади обома мовами й аналізує їх, квінтесенцією чого є, зокрема, і єдина система лексико-семантичних груп і підгруп як результат аналізу лексикографічних дефініцій та асоціатів українськомовних й іспанськомовних респондентів (див. 3.3. Семантичне поле «Агресія» / «Agresion”).

Попри загальну високу оцінку дослідження Марії Малишевої висловимо деякі наші міркування стосовно виконаної роботи.

1. У першому розділі подано розлогий опис методологічних засад дослідження, де особливу увагу звернено на BPMN та асоціативний експеримент. Цей параграф доречно було б поділити на 3 підпункти, де двом виокремлених авторкою передували б той, у якому описано інші залучені методи, тобто йдеться лише про членування інформації, а не зміст відповідного підпункту.

2. На нашу думку, бракує детальнішого розгляду специфіки тактик у межах кожної реалізованої комунікативної стратегії. Хотілося б почути уточнення щодо відмінностей між поняттями *тактика*, *комунікативний хід*, *комунікативний крок*, а також у чому полягає різниця, наприклад, між тактиками навішування ярлика в межах стратегії дискредитації (с. 142) та завдання образи (с. 150).

3. Вважаємо за доцільне лексикографічні праці вирізняти з-поміж наукової літератури й подавати їх як довідкову літературу.

Загальні висновки зроблено на основі значного за обсягом емпіричного матеріалу й узагальнення результатів спостереження за комунікативним актом,

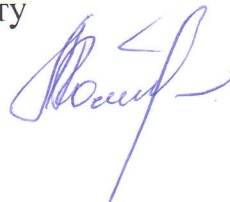
зорієнтованим на завдання моральної шкоди партнеру з комунікації. Загалом кваліфікаційна робота є завершеним самостійним дослідженням з актуальної лінгвістичної проблеми, що викликає неабиякий науковий інтерес.

На підставі викладеного вважаємо, що дисертація «Вербальна агресія в мережевому дискурсі: лінгвопрагматичний аспект» виконана на належному науковому рівні, за своєю актуальністю, теоретичним і практичним значенням, науковою новизною, аналізом фактичного матеріалу відповідає вимогам пунктів 6-9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою кабінету Міністрів України № 44 від 12.01.2022 р. (зі змінами, внесеними згідно з Постановою кабінету Міністрів України № 341 від 21.03.2022 р.), а авторка дослідження Марія Геннадіївна Малишева цілком заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 035 Філологія в галузі знань 03 Гуманітарні науки.

Рецензент –

доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри української мови
та мовної підготовки іноземців
Одеського національного університету

імені І. І. Мечникова

Алла РОМАНЧЕНКО

